

УДК 339.92

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/160-3>**Ганзюк С. М.**кандидат економічних наук, доцент,
Дніпровський державний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7859-4708>**Якубович Т. О.**магістр,
Дніпровський державний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3972-3738>**Hanzyuk Svitlana, Yakubovych Tetiana**
Dnipro State Technical University

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ТА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Європейська інтеграція України є складним, багаторівневим та тривалим процесом, який залежить від багатьох факторів та є джерелом значних змін в економічній сфері держави. Перспектива членства України у ЄС визначена стратегічним орієнтиром як внутрішньої, так і зовнішньої державної політики України, а також ключовою метою, заради якої проводяться реформи. Нині Україна є активним учасником міжнародної торгівлі, що обумовлено її вигідним географічним розташуванням, різноманітністю форм власності, достатнім виробничим та зовнішньоекономічним досвідом співпраці. Просування конкурентоспроможної продукції на ринки країн ЄС, збільшення обсягів валютної виручки, вдосконалення й оновлення технологічних процесів та виробничих потужностей, впровадження сучасних інноваційних ідей та винаходів позитивно впливають як на ефективність діяльності окремих українських підприємств, так і на розвиток української економіки загалом. Незважаючи на поступове зростання зовнішньоекономічного обігу, потребують дослідження та аналізу питання, що здійснюють гальмуючий вплив на ефективність експортно-імпорتنих операцій, зокрема використання застарілих технологій, наслідком чого є технологічне відставання виробничих процесів, низький рівень рентабельності, низький рівень інвестиційної та інноваційної активності.

Ключові слова: євроінтеграція, зовнішньоекономічна діяльність, експорт, імпорт, рентабельність, прибуток, інноваційна активність, інвестиції.

THE IMPACT OF EUROPEAN INTEGRATION ON FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY AND PROFITABILITY OF UKRAINIAN ENTERPRISES

The article is devoted to the study of Ukraine's European integration course, a complex and multilevel process. It is established that the vector of European integration provides Ukraine with ample opportunities to attract foreign investment and new technologies, increase the technological level of production and increase the competitiveness of domestic producers in the domestic market, the EU market and world markets. It is established that most domestic enterprises are acutely short of qualified labor resources, innovation is absent or at a low level and is financed only by own funds of enterprises, there is no possibility to attract available financial resources, and all this complicates modernization of production facilities and bringing Ukrainian producers to compliance with European market standards. The article analyzes the change in the volume of export-import operations, profitability, and development of capital investments and innovation of domestic enterprises. It was found that the dynamics and volume of capital investment have positive trends, but a comparative analysis of the dynamics of growth of profitability and capitalization of production capacity found that in the latter Ukrainian enterprises are highly dependent on borrowed capital, due to significant limitations of their own reserves. In the current conditions of economic European integration, Ukrainian enterprises face a number of barriers that prevent them from fully entering and operating effectively in the European market. At the state level, it is political and economic instability, imperfection of the legislative field, high cost of credit resources, which leads to low innovation potential, shortage of qualified personnel and funds for modernization of existing assets and technological renewal. The strategic task of Ukraine should be the state policy aimed at supporting domestic enterprises and increasing their competitiveness in the form of comprehensive measures aimed at providing available credit resources for domestic producers, development of their innovative activity, promotion of the transfer of new technologies, which in turn will be to promote the technological level of Ukrainian enterprises and increase the level of competitiveness of goods and world markets.

Keywords: European integration, foreign economic activity, exports, imports, profitability, profit, innovation activity, investments.

JEL classification: F02, F15, F36, G15

Постановка проблеми. В умовах реалізації Україною євроінтеграційного напрямку потребують дослідження та аналізу питання спроможності та адаптації українських підприємств до нових умов ведення діяльності, нових технологічних та технічних рівнів та вимог; впливу євроінтеграційних процесів на прибуток та рентабельність вітчизняних підприємств, рівень

інноваційності та конкурентоспроможності українських виробників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням євроінтеграційного курсу України та впливу євроінтеграції на результати діяльності вітчизняних підприємств присвячені праці багатьох вітчизняних учених, таких як К. Сіренко, Л. Коваленко, О. Товстиженко, Т. Міхеєнко,

А. Роговий, А. Гальчинський, Г. Немиря, Г. Яворська. Проте в працях зазначених науковців розглядаються переважно політичні переваги інтеграції України до ЄС, а питання спроможності та адаптації українських підприємств до нових умов ведення діяльності потребують більш детального аналізу та вдосконалення.

Мета статті полягає в дослідженні впливу євроінтеграційних процесів на зовнішньоекономічну діяльність та рентабельність вітчизняних підприємств; визначенні особливостей, переваг та недоліків процесу євроінтеграції, а також заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємств та ефективності їх зовнішньоекономічної діяльності в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації світової економіки інтеграція передбачає вжиття заходів, спрямованих на усунення дискримінації та забезпечення чистої конкуренції між національними економіками. Світова глобалізація здійснює істотний вплив на різні сфери життєдіяльності України, зокрема політичну, соціальну, економічну, правову, культурну. Саме наслідками цього впливу можна вважати спрямований рух держави до євроінтеграції та визначення членства України у ЄС стратегічно важливим напрямом державного рівня.

Фундаментом співпраці між Україною та ЄС стала Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 30 листопада 2015 р. [1], яка визначила умови розширення економічних відносин, спрямовані на інтеграцію України до єдиного ринку ЄС, але суттєво змінила регуляторне середовище в різних напрямках, зокрема з питань політики у сфері конкуренції, технічного регулювання, санітарних і фітосанітарних заходів, захисту прав інтелектуальної власності, що змусило українські підприємства проходити складний путь адаптації до нових умов ведення бізнесу.

Не менш значним етапом на шляху реалізації євроінтеграційної політики стало набуття чинності 1 червня 2016 р. Угодою про зону вільної торгівлі України з Європейським Союзом, основні положення якої викладені у розділі IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею» Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [1]. Саме цією Угодою передбачена адаптація правового та регуляторного середовища України до європейських стандартів, спрямована на скасування бар'єрів в основних галузях вільної торгівлі, якими є торгівля, рух робочої сили та рух капіталів. Перевагами входу України в зону вільної торгівлі слід вважати отримання українськими експортерами преференцій від ЄС у вигляді безмитного експорту в межах торговельних квот, гармонізацію національного законодавства й державних систем, отримання знань та досвіду під час розширення партнерських відносин на європейському ринку, що обумовить зростання обсягу європейського експорту та підвищення ефективності діяльності вітчизняних підприємств. Зростання обсягів здійснення зовнішньоекономічної діяльності, обсягів імпорту та експорту, валютної виручки позитивно впливатиме на торговельний баланс та зростання ВВП України.

Однак значною проблемою залишається недостатньо низький рівень конкурентоспроможності продукції українських промислових підприємств, який не відповідає вимогам і стандартам європейського ринку та обумовлений застарілими технологічними процесами,

обладнанням та моделями управління. Зрозуміло, що більшість вітчизняних підприємств гостро відчуває дефіцит кваліфікованих трудових ресурсів, інноваційна діяльність відсутня або перебуває на досить низькому рівні та фінансується лише за рахунок власних коштів підприємств, відсутня можливість залучення недорогих фінансових ресурсів, що ускладнює модернізацію виробничих потужностей та приведення продукції українських виробників до рівня технічних регламентів та відповідності європейського ринку.

Для збільшення ступеня освоєння європейського ринку перед українськими підприємствами перш за все стоять завдання підвищення якості вітчизняної продукції, робіт та послуг до вимог європейських стандартів з одночасним збереження її конкурентоспроможної вартості. Значна роль у реалізації цих завдань та створенні сприятливих умов для ефективного ведення бізнесу належить державі, яка має максимально забезпечити політичну та конституційну стабільність, законодавчу прозорість та подолання корупції, нарощування розвитку державних програм підтримки бізнесу, розвитку інноваційної діяльності та підвищення інноваційної активності українських підприємств. Також значну роль відіграє реалізація Україною державної політики розвитку та підтримки малого й середнього підприємництва, рівень розвитку та ефективності якого прямо впливає на економічний розвиток країни. Тактична роль держави у цьому напрямі полягає у розробленні та фінансуванні загальнодержавних та регіональних програм та проєктів, зокрема фінансово-кредитного напрямку, із залученням як державних коштів бюджетів різних рівнів, так і іноземних інвестицій, а також у створенні сприятливих умов для українських підприємств щодо ефективної участі у зазначених програмах та проєктах.

Так, одним з уповноважених державних органів у цих питаннях є Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, яким запроваджені проєкти з розвитку експорту [2]. Щодо реалізації державної експортної стратегії розроблені та реалізуються секторальні та крос-секторальні експортні стратегії у таких сегментах, як інформаційно-комунікаційні технології, машинобудування, харчова та переробна промисловість, транспортування та спрощення умов торгівлі, інновації для експорту, креативні індустрії, спрямовані на розкриття потенціалу та поширення можливостей виходу українських підприємств на ринок ЄС в умовах євроінтеграції. Задля цього ж Міністерством за та його підтримки реалізується низка бюджетних, банківських та донорських програм з підтримки українського бізнесу, таких як:

- Програма “InnovFin” – фінансування інноваційних проєктів, що є спільною ініціативою Європейського Інвестиційного Фонду (ЄІФ) та Європейського Союзу (ЄС) (банківські програми);
- «Гранти+» Вишеградського фонду для Західних Балкан та країн Східного Партнерства (безповоротні фінансові допомоги);
- Програма Федерального міністерства економіки та енергетики Німеччини для менеджерів “Fit for Partnership with Germany” (пошук партнерів);
- спільний з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ) Проєкт підтримки Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) України з Європейським Союзом (ЄС);

– низка державних програм «Доступні кредити», зокрема інвестиційні;

– Ініціатива ЄБРР «Корисні ноу-хау під час кризи», призначена для малого бізнесу в умовах пандемії коронавірусу [2].

Задля розвитку експорту ще у 2016 р. створено та функціонує ПАТ «Експортно-кредитне агентство» [3], мета діяльності якого полягає у забезпеченні масштабної експансії експорту товарів (робіт, послуг) українського походження шляхом страхування, гарантування та здешевлення кредитування експорту.

Діяльність Державної установи «Офіс з просування експорту України» [4] передбачає здійснення низки послуг українським експортерам, зокрема:

– у напрямі освіти – можливості для вдосконалення знань та навичок для підготовки бізнесу до експорту;

– у напрямі пошуку партнерів – заходи з розширення експортних можливостей та пошук нових закордонних партнерів (торгові місії, виставки, бізнес-форуми);

– у напрямі експортного консалтингу – практичні поради щодо виходу на зовнішні ринки та розвиток експортного потенціалу;

– у напрямі аналітики та інформації – аналітичні матеріали для вивчення потенційних ринків для експорту (торговельні огляди країн, секторальна аналітика, інформація про тарифні та нетарифні обмеження);

– у напрямі експортного бренду України – просування українського експорту та товарів, робіт і послуг на зовнішні ринки.

За даними Державної служби статистики України [5], частка ЄС у структурі експорту України має позитивну динаміку до зростання. З даних табл. 1 видно, що з 2016 р. спостерігається посилення позицій українських підприємств на міжнародних ринках, про що свідчить зростання загальних обсягів експортної торгівлі за 2016–2019 рр. більш ніж на 37%.

Також слід зазначити, що зі зростанням загального обсягу експортних операцій більш позитивну динаміку мають обсяги торгівлі з країнами ЄС, зростання яких складає за підсумками 2019 р. більше 58%. За 2015–2019 рр. відбулося зростання загального обсягу імпорту на 57%, імпорту з країнами ЄС – на 59%.

Слід відзначити, що спадковий період імпорту прийшовся фактично в однаковому обсязі на 2014 та 2015 рр.: загалом на 57%, а поступове зростання обсягів за 2016–2019 рр. складає 49%. Наявна незначна динаміка загального зниження обсягів імпортової торгівлі говорить про те, що, незважаючи на політичну та економічну кризу в країні, розрив тривалих економічних відносин з Російською Федерацією, низький технологічний рівень оснащення та низький інноваційний потенціал вітчизняних підприємств, як наслідок, залежність української економіки від імпортової продукції, має місце незначна позитивна динаміка імпортозаміщення, що має позитивно вплинути на розвиток та ефективність діяльності й окремих підприємств і національної економіки загалом.

Аналізуючи статистичні дані фінансових результатів діяльності українських підприємств за 2010–2019 рр. [5], маємо зауважити, що найбільш критичним був 2014 р. – рік піку політичної та економічної кризи в Україні (табл. 2). З 2015 р. має місце позитивна динаміка до зростання економічних показників.

Таблиця 1
Структура зовнішньої торгівлі України
за 2010–2019 рр. [5]

Роки	Усього		Країни ЄС		
	обсяг, млн. дол.	+/- до попереднього року, %	обсяг, млн. дол.	частка у загальному обсязі, %	+/- до попереднього року, %
Експорт					
2010	63 341,5	–	16 208,4	25,6	–
2011	82 574,5	30,4	21 554,4	26,1	33,0
2012	82 926,6	0,4	20 873,9	25,2	-3,2
2013	77 553,9	-6,5	20 954,3	27,0	0,4
2014	65 422,5	-15,6	20 994,5	32,1	0,2
2015	47 863,7	-26,8	15 943,1	33,3	-24,1
2016	46 229,7	-3,4	16 501,2	35,7	3,5
2017	53 979,0	16,8	20 986,1	38,9	27,2
2018	58 972,9	9,3	24 136,9	40,9	15,0
2019	65 683,5	11,4	25 219,7	38,4	4,5
Імпорт					
2010	66 163,8	B–	22 151,7	33,5	–
2011	88 822,4	34,2	29 177,9	32,8	31,7
2012	91 367,7	2,9	29 878,4	32,7	2,4
2013	84 509,8	-7,5	31 258,5	37,0	4,6
2014	60 801,8	-28,1	24 217,9	39,8	-22,5
2015	43 039,4	-29,2	18 080,3	42,0	-25,3
2016	44 576,3	3,6	19 562,4	43,9	8,2
2017	55 083,3	23,6	23 331,9	42,4	19,3
2018	63 496,4	15,3	26 572,3	41,8	13,9
2019	67 742,4	6,7	28 741,1	42,4	8,2

Таблиця 2
Фінансові результати діяльності
українських підприємств за 2010–2019 рр. [5]

Роки	Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	Рентабельність підприємств, %	зокрема, промислових підприємств	
			чистий прибуток (збиток), млн. грн.	рентабельність підприємств, %
2010	13 906,13	0,5	11 594,72	0,8
2011	67 797,90	1,8	31 961,59	1,7
2012	35 067,28	1,0	2 592,44	0,2
2013	-22 839,74	-0,7	-4 181,09	-0,3
2014	-590 066,94	-14,2	-178 730,93	-9,4
2015	-373 516,01	-7,3	-188 267,88	-7,7
2016	29 705,02	0,6	-24 724,67	-1,0
2017	168 752,79	3,0	56 124,03	1,9
2018	288 305,47	4,5	109 288,78	3,3
2019	523 779,00	7,6	133 701,59	3,9

Так, на початку 2020 р. середній рівень рентабельності діяльності підприємств із збитковості на рівні 14,2% у 2014 р. підвищився до рівня прибутковості у 7,6%. Рентабельність промислових підприємств України зростає

Таблиця 3

Витрати на інвестиції та інновації підприємств за 2010–2019 рр. [5]

Рік	Витрати на капітальні інвестиції, млн. грн.		Витрати на інновації промислових підприємств, млн. грн.			
	загальний обсяг	зокрема, на промислових підприємств	загальний обсяг	зокрема, обсяг наукових досліджень і розробок	зокрема, обсяг придбання інших зовнішніх знань	зокрема, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення
2010	180 575,5	55 384,4	8 045,5	996,4	141,6	5 051,7
2011	241 286,0	78 725,8	14 333,9	1 079,9	324,7	10 489,1
2012	273 256,0	91 598,4	11 480,6	1 196,3	47,0	8 051,8
2013	249 873,4	97 574,1	9 562,6	1 638,5	87,0	5 546,3
2014	219 419,9	86 242,0	7 695,9	1 754,6	47,2	5 115,3
2015	273 116,4	87 656,0	13 813,7	2 039,5	84,9	11 141,3
2016	359 216,1	117 753,6	23 229,5	2 457,8	64,2	19 829,0
2017	448 461,5	143 300,0	9 117,5	2 169,8	21,8	5 898,8
2018	578 726,4	199 896,0	12 180,1	3 208,8	46,1	8 291,3
2019	623 978,9	254 196,2	14 220,9	2 918,9	37,5	10 185,1

лише до 3,9% на початок 2020 року. На наш погляд, це пов'язано з проблемою підтримки промислової продукції на конкурентоспроможному рівні, зокрема застарілістю технологій, неможливістю капіталізації виробничого капіталу, відповідно, відсутністю модернізації виробничих потужностей.

Так, у кризовий 2014 р. витрати на капітальні інвестиції підприємств порівняно з попереднім роком впали на 12%, проте за подальший період 2015–2019 рр. цей показник зріс на 117%, що свідчить про значні позитивні зрушення в інвестиційній діяльності підприємств (табл. 3). Загалом зростання обсягу освоєння капітальних інвестицій має позитивні зрушення, проте порівняльний аналіз динаміки зростання рентабельності та капіталізації виробничих потужностей свідчить про те, що в останньому українські підприємства досить залежні від залученого капіталу, що обумовлено значною обмеженістю їх власних резервів.

Основна частка інноваційних витрат українських підприємств спрямовується на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, друге місце посідає обсяг витрат на наукові дослідження, а витрати на придбання зовнішніх знань мають досить незначні обсяги та динаміку зменшення майже в чотири рази за 2010–2019 рр., їх частка у загальному обсязі витрат на інноваційну діяльність складала у 2019 р. 0,3%.

В розвинених країнах найпоширенішим видом залучення додаткових коштів є банківські кредити. В Україні Стратегією реалізації політики євроінтеграції [1] передбачена значна кількість реформ українського фінансового сектору, спрямованих за підвищення доступності банківських кредитів в умовах адаптації

українських підприємств на шляху до євроінтеграції. Однак, як засвідчують звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [6], передбачене реформування фінансового сектору загалом виконано лише на 22%, зокрема у 2019 р. – на 19%. Як наслідок, кредити для підприємств України залишаються дорогими, інноваційна діяльність фінансується майже на 90% за рахунок власних коштів.

Висновки. Дослідження засвідчує, що зростання обсягу торговельних операцій з країнами ЄС приводить до зростання прибутковості та рентабельності українських підприємств. Проте за чинних умов економічної євроінтеграції перед вітчизняними виробниками існує значна кількість бар'єрів, що перешкоджають їх повноцінному виходу та ефективній діяльності на європейському ринку. На державному рівні це політична та економічна нестабільність, недосконалість законодавчого поля, висока вартість кредитних ресурсів, що обумовлює низький інноваційний потенціал, дефіцит засобів для модернізації наявних активів та технологічного оновлення.

Стратегічною задачею України має стати ефективна державна політика, спрямована на підтримку вітчизняних підприємств та підвищення їх конкурентоспроможності у вигляді комплексних заходів задля забезпечення доступних кредитних фінансових ресурсів для вітчизняних товаровиробників, розвитку інноваційної діяльності та підвищення інноваційної активності, сприяння розвитку системи трансферу новітніх технологій, що сприятиме зростанню технологічного рівня українських підприємств та підвищенню рівня конкурентоспроможності товарів на ринку ЄС.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 25.10.2020).
2. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України : офіційний сайт. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 27.10.2020).
3. ПАТ «Експортно-кредитне агентство» : офіційний сайт. URL: <https://www.eca.gov.ua> (дата звернення: 27.10.2020).
4. Державна установа «Офіс з просування експорту України» : офіційний сайт. URL: <https://epo.org.ua> (дата звернення: 27.10.2020).
5. Державна служба статистики України : статистична інформація / Держстат України, 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 28.10.2020).

6. Звіти про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС : урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu> (дата звернення: 28.10.2020).

References:

1. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odnii storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimi derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony: Zakon Ukrainy vid 16.09.2014 r. № 1678-VII / Verkhovna Rada Ukrainy. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (accessed 25 October 2020).

2. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy. Available at: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (accessed 27 October 2020).

3. PAT “Eksportno-kredytne ahentstvo”. Available at: <https://www.eca.gov.ua> (accessed 27 October 2020).

4. Derzhavna ustanova “Ofis z prosuvannya eksportu Ukrainy”. Available at: <https://epo.org.ua> (accessed 27 October 2020).

5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy / Derzhstat Ukrainy, 2020. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 28 October 2020).

6. Zvity pro vykonannya Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS / Uriadovyi portal. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/yevropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu> (accessed 28 October 2020).